

תוכן עניינים

3.....	תקציר
4.....	מבוא
5.....	1. רקע תיאורטי
5.....	1.1 עוני והשלכותיו
6.....	1.2 שוויון הזדמנויות בחינוך
7.....	1.3 פירמידת הצרכים של מאסלו
8.....	2. סקירת ספרות
8.....	2.1 פעילות 'אחרי לימודים' בעולם
9.....	2.2 חשיבותם של הצהרונים הישראליים
11.....	2.3 צהרונים במגזר הערבי
13.....	3. שאלת המחקר
13.....	4. שיטות מחקר
13.....	4.1 מדגם
14.....	4.2 כלי המחקר
14.....	4.3 הליך המחקר
14.....	4.4 ניתוח הממצאים
15.....	5. ממצאי המחקר
15.....	5.1 מבנה ומאפייני הצהרון על פי תפיסת המדריכים
17.....	5.2 חשיבותה של ארוחה חמה
18.....	5.3 תרומתם של המדריכים לחינוך הילד
20.....	5.4 דעת המדריך על התכנית
21.....	6. דיון וסיכום
22.....	6.1 בין צהרון למסגרת חינוכית
23.....	6.2 חשיבותה של המנה החמה
24.....	6.3 הצהרון במגזר הערבי
24.....	7. סיכום והמלצות למחקרי המשך
25.....	8. מקורות
28.....	נספחים
28.....	שאלון המחקר
29.....	ראיונות המחקר

מבוא

המוסד החינוכי, הינו בבסיסו, כלי של המדינה, אשר מטרתה שלה, הינה לקדם את התלמיד, ולהביא אותו עם מירב הכלים אשר יאפשרו לו להגיע אל בגרותו עם היכולת להתחרות עם אחרים, וכך לשפר את מצבו ואת מצב משפחתו (או משפחתה) העתידי (רימון ורומנוב, 2018). מוסד זה, נחשב חשוב במיוחד, בקרב תלמידים ומשפחות ממשפחות בעלי מצב סוציו-אקונומי נמוך, אשר כלים אלו, עשויים להכריע בין היכולת להימלט ממעגל העוני, להתנייד ברמה החברתית והכלכלית בחברה בה הוא נמצא (טרנר, 1989).

בעשורים האחרונים, ונוכח שינויים חברתיים וכלכליים, המוסד החינוכי קיבל חשיבות נוספת, הנוגעת ליכולת שני ההורים לצאת אל שוק העבודה, וכך לשפר את מצבם ואת מצב ילדיהם (Felfe, Lechner & Thiemann, 2016). תכניות אלו, מתבטאות ברעיונות כמו תכנית יום לימודים ארוך, אשר לא מגיע ליישומה המלא במדינת ישראל, או באמצעות מסגרות צהרונים. אחת כזו, בשם 'תכנית ניצנים', החלה בשנת 2017, במטרה לחזק את הכלים המוענקים לכלל התלמידים, ובעיקר לאלו הדרושים לכך, ואף לספק פתרון כלכלי להורים, אשר לעיתים נדרשו לבחור בין יציאת שני ההורים לשוק העבודה, לבין הטיפול בילדם הקטן (הכנסת, 2017).

עבודת מחקר זו, תבקש לבחון את המשמעויות של תכנית ניצנים, תוך התמקדות בשתי סוגיות חשובות וספציפיות. הראשונה, חשיבותה של אחת הפונקציות המרכזיות בתכנית הצהרונים החדש, אשר משלבת ארוחה חמה ומפוקחת על ידי משרד הבריאות, כמשמעות חשובה במיוחד למשפחות הנמצאות תחת קו העוני (כול-זכות, 2020). השנייה, של משמעות סבסוד הצהרונים ותכנית ניצנים, בקרב המגזר הערבי, אשר מצד שאחד, מראה סימנים ברורים של הדבקת הפערים בהישגיהם הלימודיים, אך עדיין סובלים מקשיי השתתפות והשתלבות בחברה הישראלית, ומפערים סוציו-אקונומיים עצומים (לביא, 2016).

על כן, מחקר זה יבחן מהי ההשפעה של תכנית 'ניצנים' על תלמידים במגזר הערבי? תוך ביצוע של מחקר איכותני, באמצעות ראיונות חצי מובנים, אשר כלל שישה מדריכים ומנהלים של תכניות ניצנים, אשר העריכו את התרומה של התכנית, תוך התמקדות בסוגיות אלו. מחקר זה, לכן, יוכל לשפוך אור חדש על תכנית הצהרונים, על תפיסתה בקרב מפעילי התכנית, תוך הסקת מסקנות בנוגע להשפעה המידית והאישית של התכנית על התלמידים, והסקת מסקנות רחבות יותר, בהתבסס על הסקירה הספרותית והרקע התיאורטי, אשר יוצגו בפרקים הבאים.

1. רקע תיאורטי

עבודת מחקר זו מתמקדת בפעילות הצהרונים, כגורם מוצהר אשר בא להביא לפתרון בשוק העבודה מצד אחד, ולהקטין פערים שוויוניים, מצד שני (ועל כך בפרק המתודולוגיה). על כן, עבודת מחקר זו תבקש לבחון את ההשפעה של תכנית ניצנים ובמרכזה מתן ארוחה חמה, על תלמידי המגזר הערבי, מתוך רקע תיאורטי המחולק לשלושה חלקים. בחלק הראשון, אציג את התיאוריה המרכזית של סמינריון זה, על העוני והשלכותיו. בחלק השני, אתמקד בנושא המחקר ואעסוק בשוויון הזדמנויות בחינוך. בחלק השלישי והאחרון, אציג את תיאוריית מסלו ופירמידת הצרכים.

1.1 עוני והשלכותיו

עוני הינו מושג סובייקטיבי בעיקרו, אשר מתאר מצב של מחסור כלכלי חמור בקרב אוכלוסייה, קהילה, משפחות או יחידים, אשר מביא את אותם ציבורים או קהילות, למחסור בצרכים הבסיסיים ביותר כפי שהם נתפסים במציאות המודרנית (או הפוסט-מודרנית). צרכים כמו בית, אוכל, לבוש, חשמל או חימום בימי החורף. עם זאת, נוכח השינויים הרבים והבסיסיים ביותר של החברה, כיום לעוני יש הגדרות רבות, אשר רובן באות לתאר פער ממשי בין רמת החיים הציבורית לבין רמת החיים של אנשים עניים (סטריאר, 2008).

מדד העוני נחשב לאחד המדדים המשמעותיים ביותר בבחינתה של מדינה את עצמה (וביחס לאחרים), ולרוב הוא נמדד בהתאם להכנסה החודשית המצטברת בתוך גרעין משפחתי, אשר נקבעת בהתאם למדד המחירים לצרכן, בהתאם לסכום הנקבע בהתאם לסיכומים והחלטות כלכליות-פוליטיות. כזו מדידה, מבטאת עוני 'מוחלט', שכן הוא משקף את היכולת של אותם עניים לצרוך את המוצרים הבסיסיים ביותר לצורך מחייתם בכבוד בחברה (שפרמן, 2012). עם זאת, בישראל כיום, כמו במקומות רבים בעולם, נקבע קו עוני 'יחסי', המבטא פער של 50% (לפחות) בין השכר הממוצע החציוני לבין הקו שנקבע. כלומר, העוני היחסי אינו מבטא עוני במובן הרחב של המילה, אלא במובן החברתי-כלכלי, המבטא בעיקר את רמת החיים של אותם עניים, ביחס לאזרחים אחרים בחברה המקומית (קפלן ואלפנדרי, 2003).

הפער בין עוני 'יחסי' לעוני 'מוחלט', מבטא למעשה את הפער בין מערך מדידה כלכלי לבין תפיסה בסיסית יותר של זכויות אדם, אשר נקבעות בפורומים נרחבים וגדולים יותר, כמו האומות המאוחדות (האו"ם) אשר קובעות את רמת החיים הבסיסית הדרושה לאדם